

System a evoluce vyšších rostlin

Ryniofyty

Petr Bureš

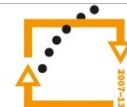
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Ryniofyty

primitivní cévnaté rostliny

Ryniofyty

primitivní cévnaté rostliny

vesnička Rhynie ve Skotsku

dnes

Ryniofyty

primitivní cévnaté rostliny

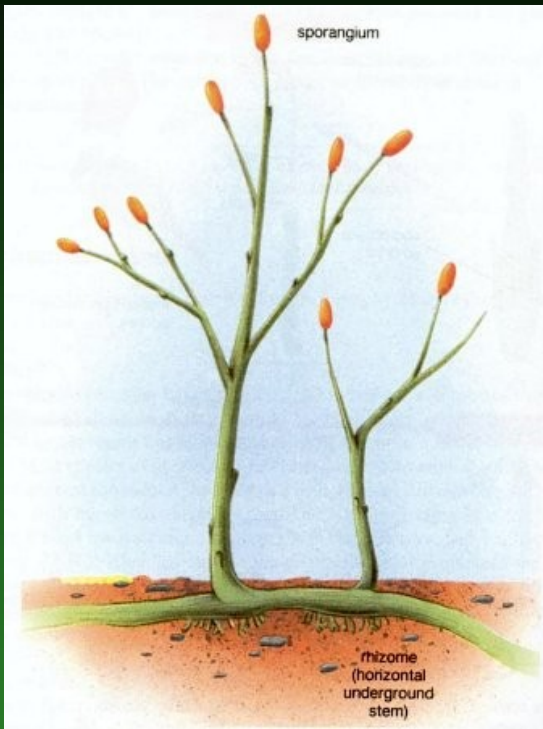

Před 420 miliony let

vesnička Rhynie ve Skotsku

dnes

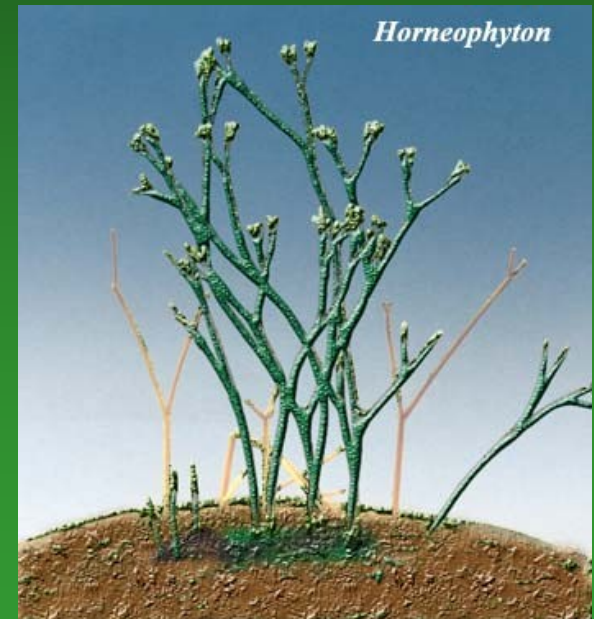

Jen fosilní, jednoduché stavby, díky větším rozměrům mají pravé vodivé elementy v jinak jednoduchém asimilujícím sporofytu.

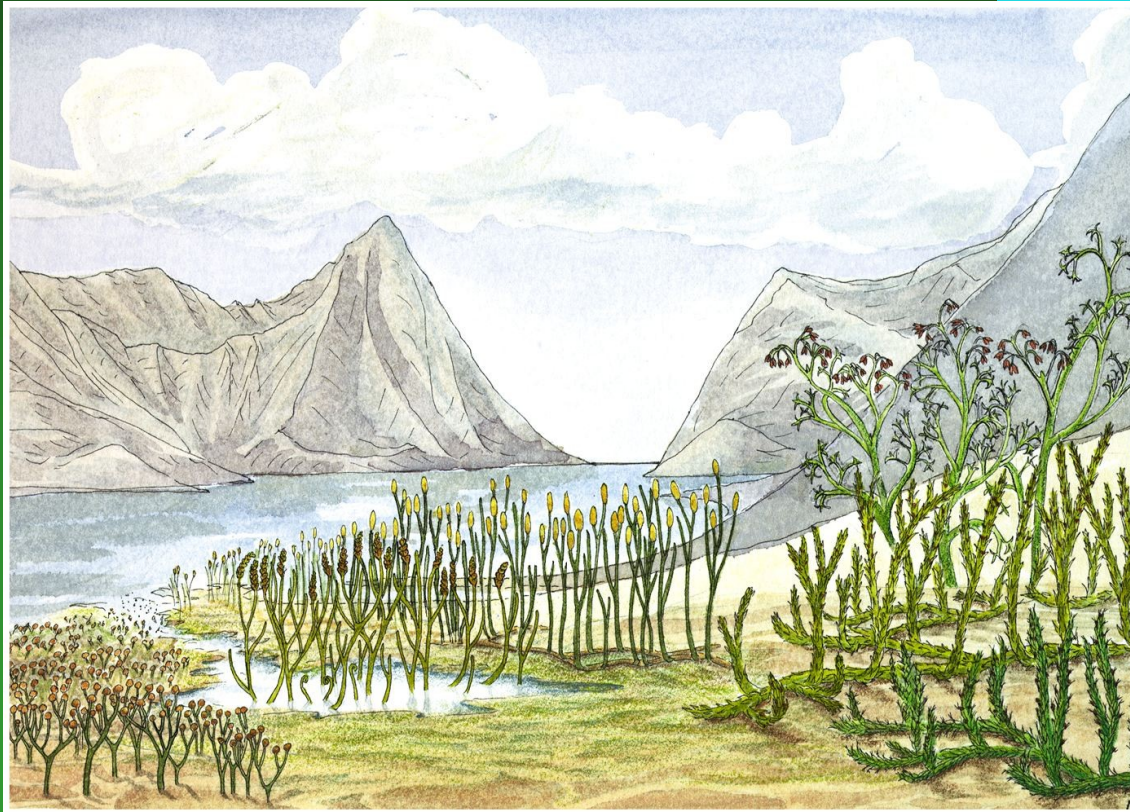
Sporofyt a gametofyt žily odděleně, vzájemně nezávisle.

Nejstarší ryniofyty ze svrchního siluru -
424-410 miliónů let B. P.

Vyskytovaly se na rozhraní
vodního a terestrického
prostředí, v bahně či vlhkém
písku na břehu vod v devonu

Několik cm – dm velké

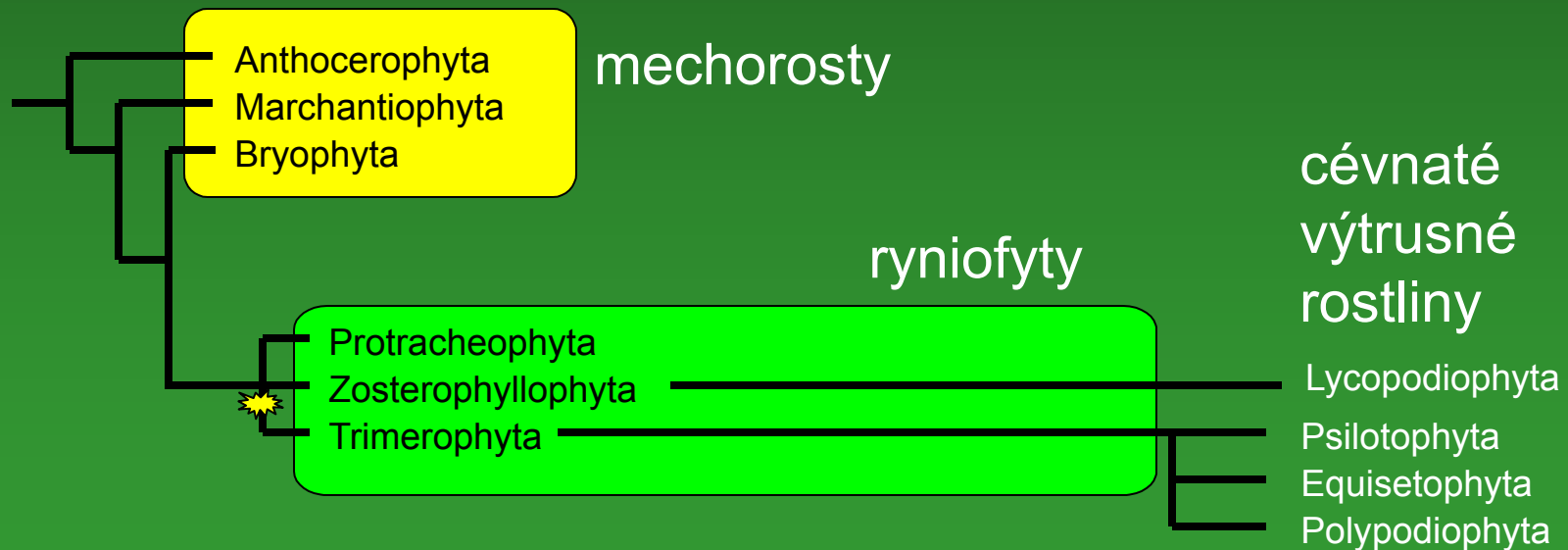

Rostly také ve vodě
několik dm hluboké, pak
byly ukotveny ve dně
s asimilujícími částmi
vznášejícími se ve
vodním sloupci a nad
hladinu vyčnívajícími
jen částmi nesoucími
výtrusnice

ryniofyty jsou vývojový stupeň (parafyletická skupina).

Po odštěpení mechorostů v ordoviku, se odštěpily i primitivní bezlisté ryniofyty (*Protracheophyta*); společná větev vyšších rostlin se záhy podle stavby listů rozdělila na dvě linie ryniofytů:

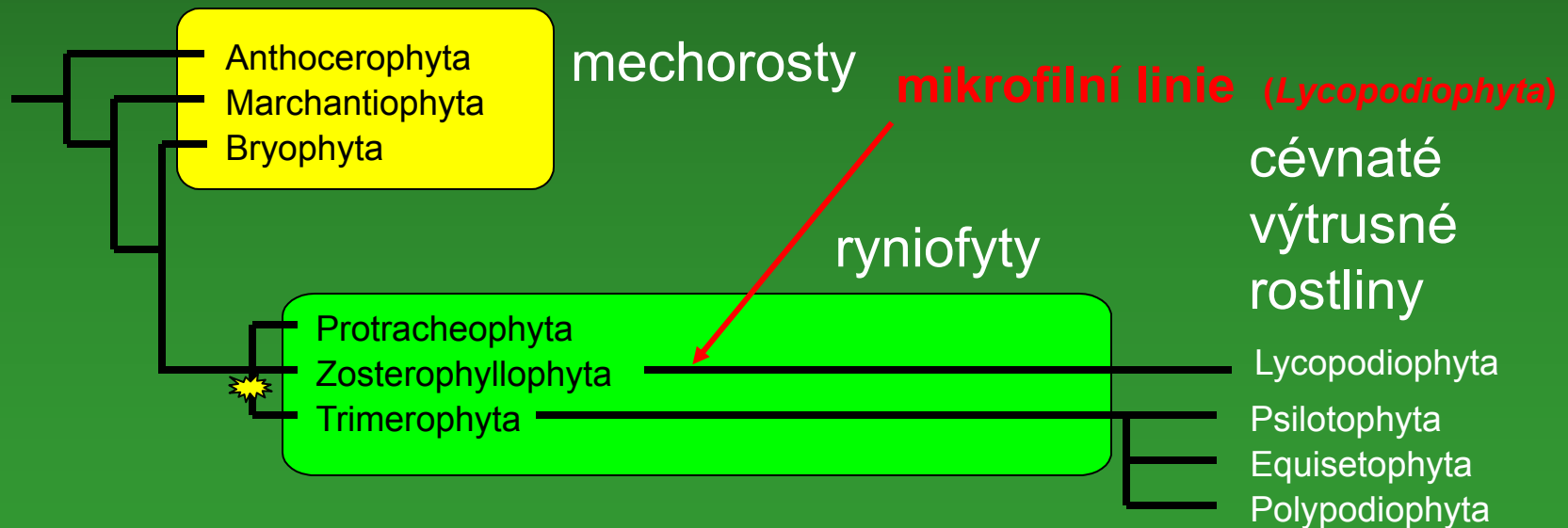
- (1) **mikrofylní linie** – směřující k plavuním,
- (2) **megafylní linie** – směřující k psilotofytům, přesličkám, kapradinám a jejich prostřednictvím i k semenným rostlinám.

ryniofyty jsou vývojový stupeň (parafyletická skupina).

Po odštěpení mechorostů v ordoviku, se odštěpily i primitivní bezlisté ryniofyty (*Protracheophyta*); společná větev vyšších rostlin se záhy podle stavby listů rozdělila na dvě linie ryniofytů:

- (1) **mikrofilní linie** – směřující k plavuním,
- (2) **megafylní linie** – směřující k psilotofytům, přesličkám, kapradinám a jejich prostřednictvím i k semenným rostlinám.

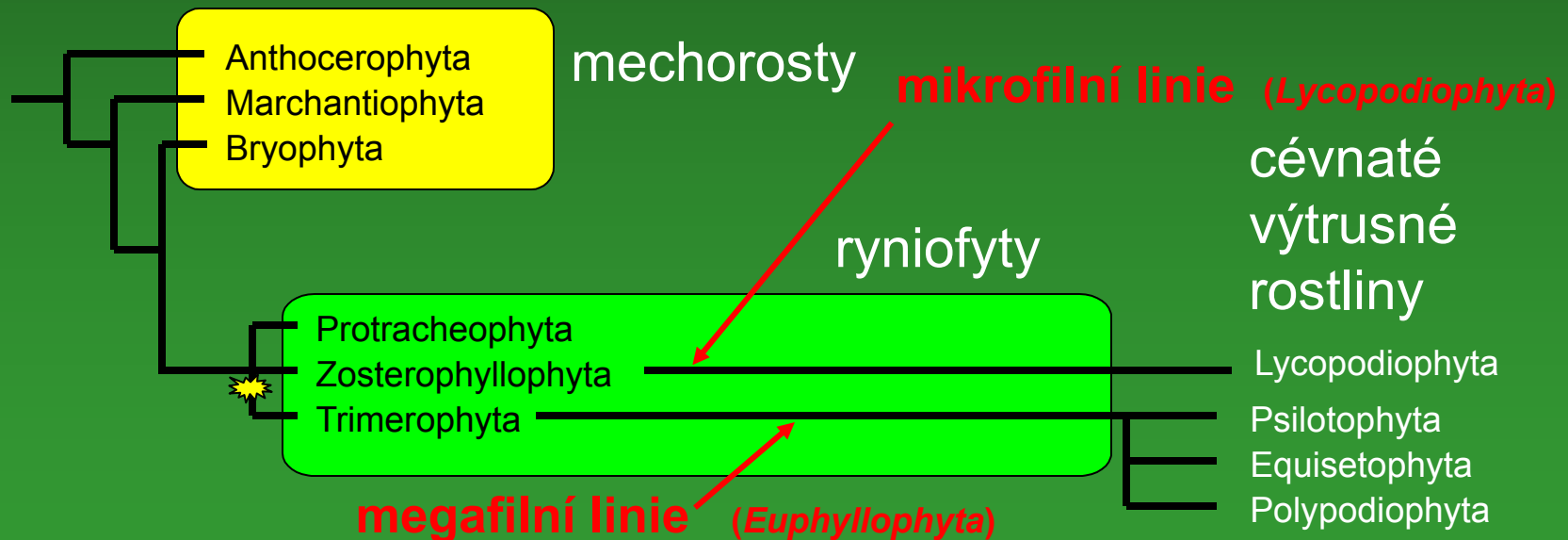

ryniofyty jsou vývojový stupeň (parafyletická skupina).

Po odštěpení mechorostů v ordoviku, se odštěpily i primitivní bezlisté ryniofyty (*Protracheophyta*); společná větev vyšších rostlin se záhy podle stavby listů rozdělila na dvě linie ryniofytů:

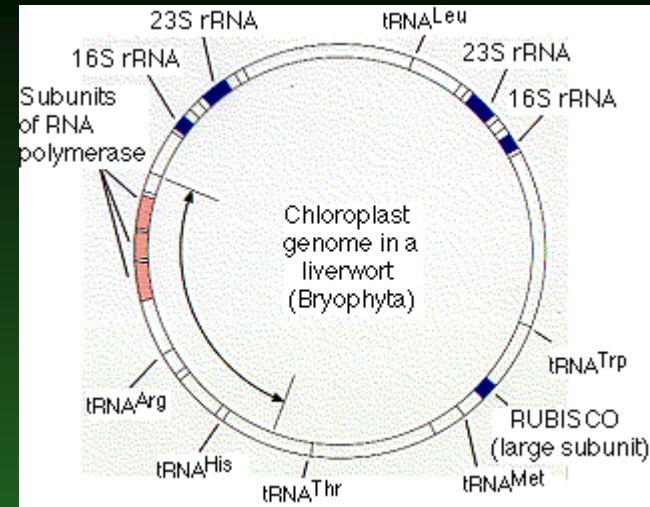
- (1) **mikrofilní linie** – směřující k plavuním,
- (2) **megafilní linie** – směřující k psilotofytům, přesličkám, kapradinám a jejich prostřednictvím i k semenným rostlinám.

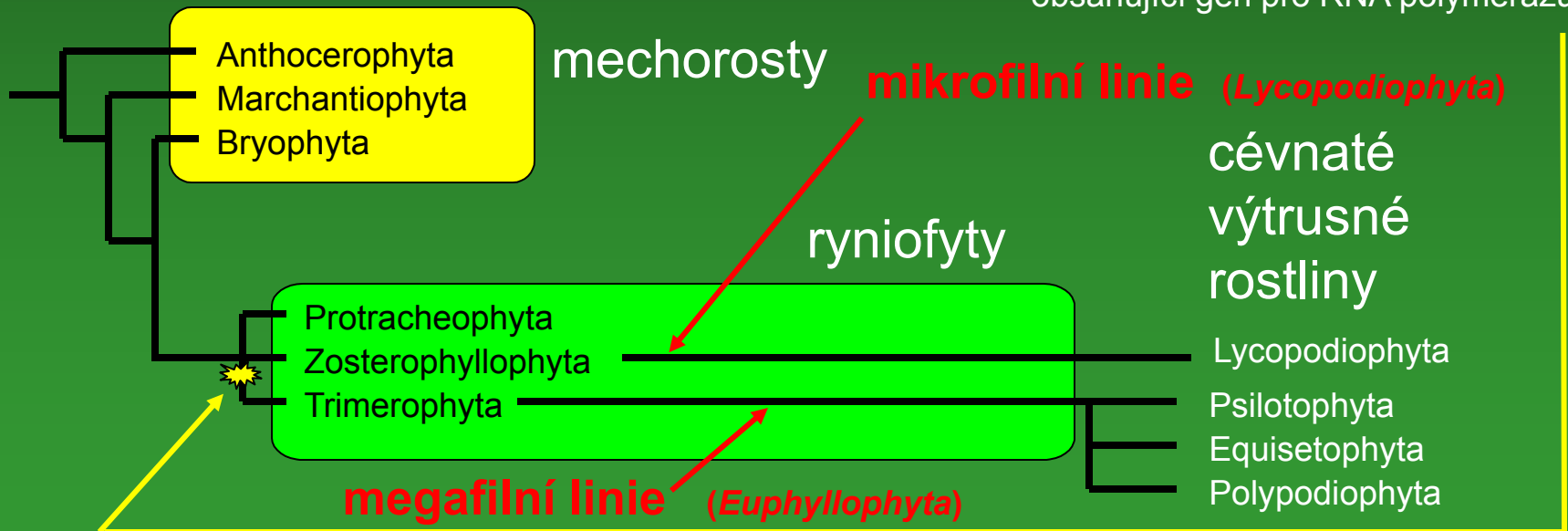
ryniofyty jsou vývojový stupeň (parafyletická skupina).

Po odštěpení mechorostů v ordoviku, se odštěpily i primitivní bezlisté ryniofyty (*Protracheophyta*); společná větev vyšších rostlin se záhy podle stavby listů rozdělila na dvě linie ryniofytů:

- (1) **mikrofylní linie** – směřující k plavuním,
- (2) **megafylní linie** – směřující k psilotofytům, přesličkám, kapradinám a jejich prostřednictvím i k semenným rostlinám.

megafylní linie má 30 kb inverzi v chloroplastovém genomu liší se od plavuní a mechorostů (v části obsahující gen pro RNA polymerázu)

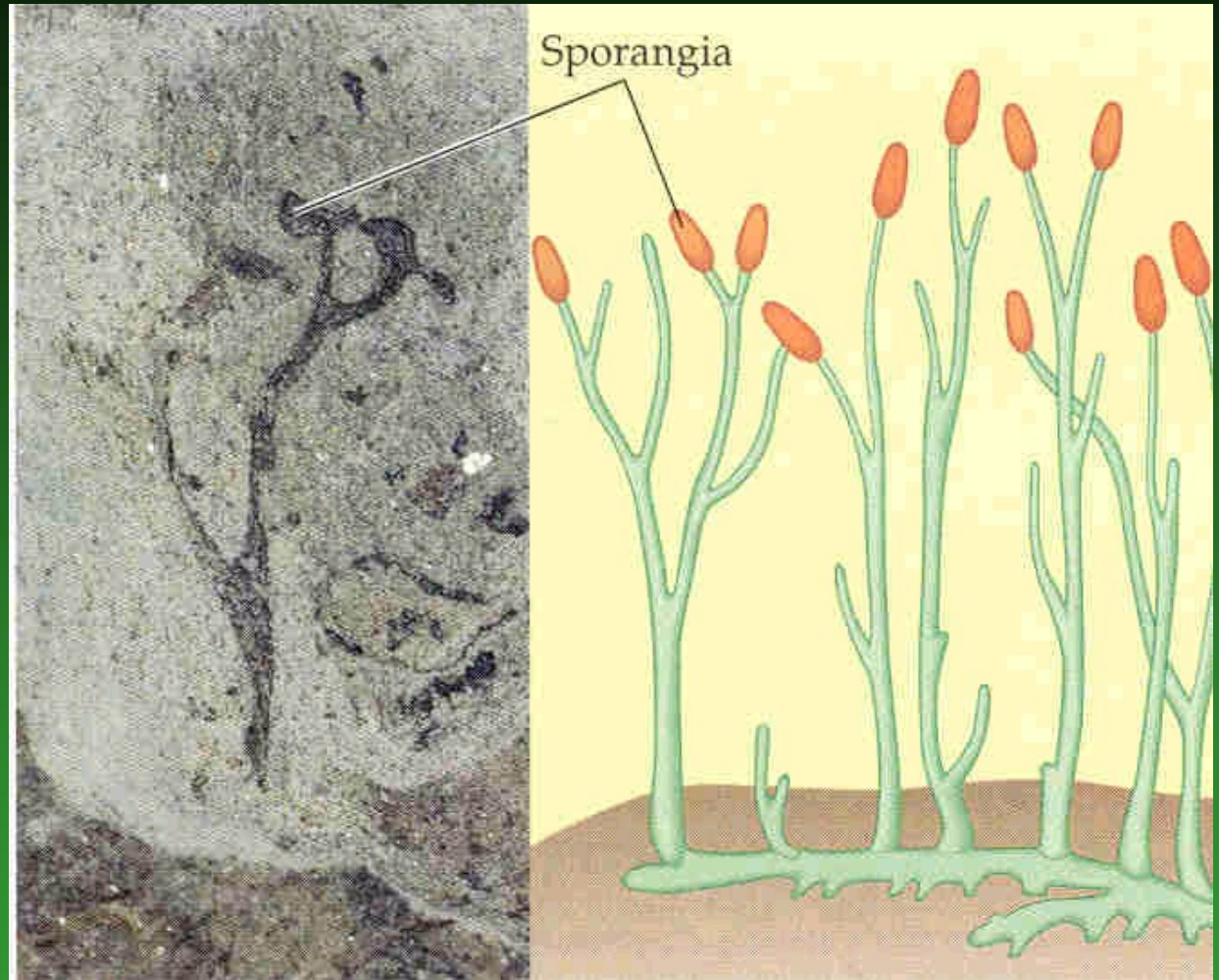

Sporofyt vytrvalý, zelený, na gametofytu nezávislý.

vidličnatě větvené
telomy (= stonky)

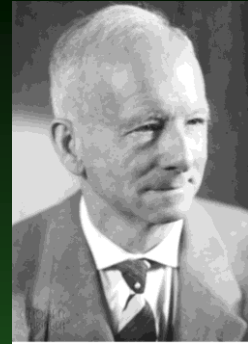
kruhového
průřezu, někdy
podle funkce
rozlišitelnými na
rhizomy, mezomy
a fertílí telomy.

Neměly listy,
asimilovaly
nadzemními
telomy

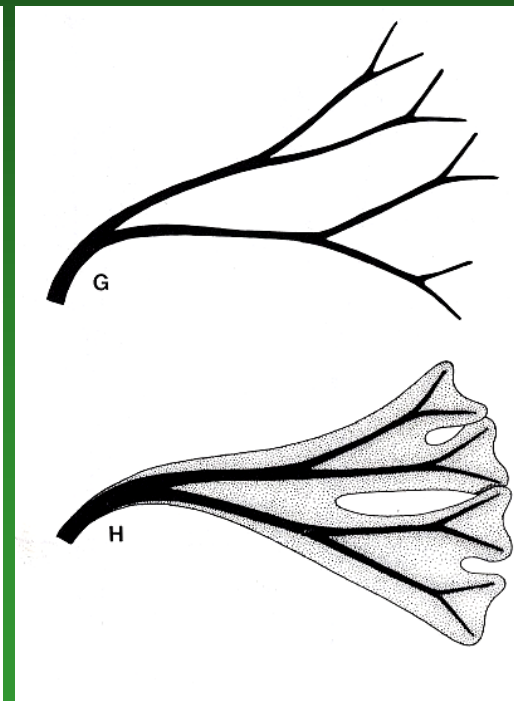
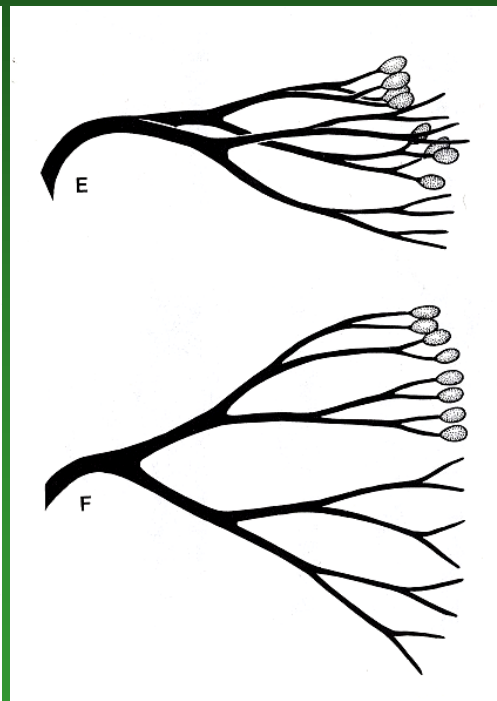
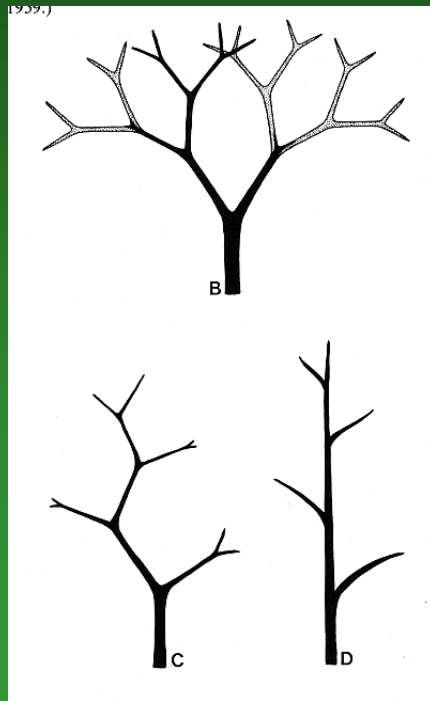
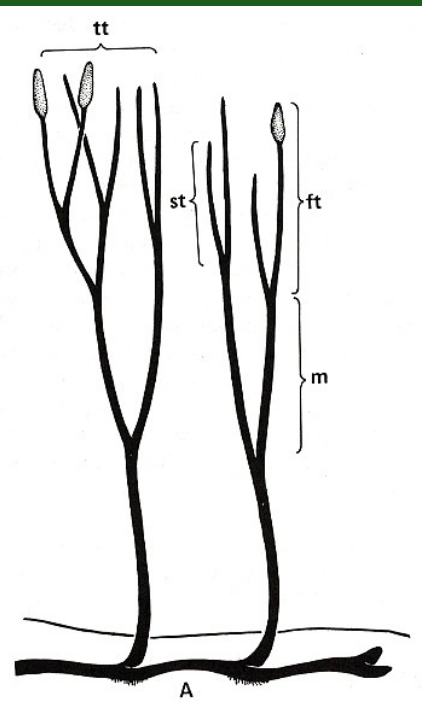

Zimmermannova telomová teorie:

Walter Zimmermann
1892-1980

Praorgánem je u rostlin prostorově vidličnatě větvený telom – z něj jsou odvozeny všechny ostatní orgány.
Příklady procesů evoluce telomů: B-D převršení, E-F planace, G-H kladofikace a syntelomizace v list

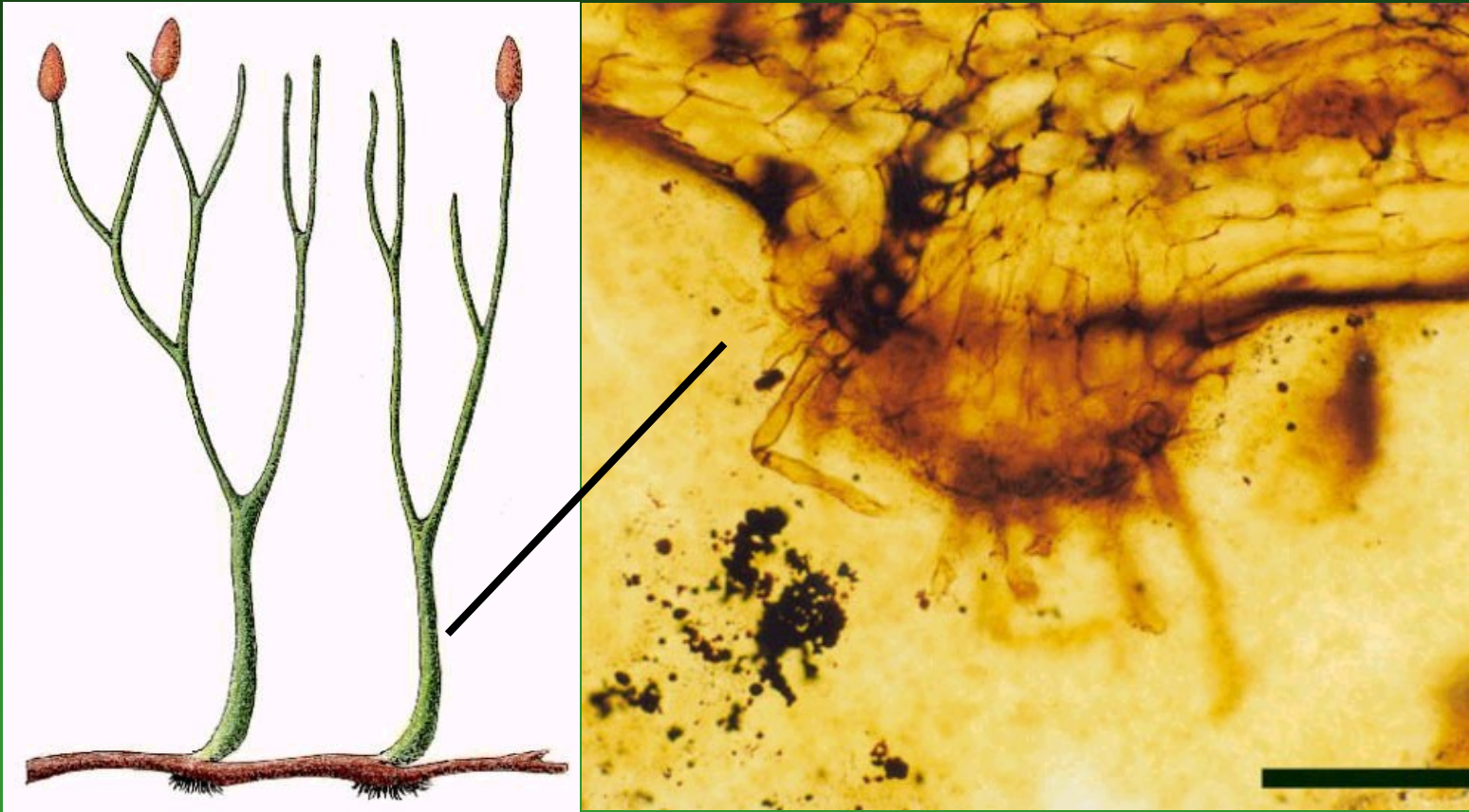

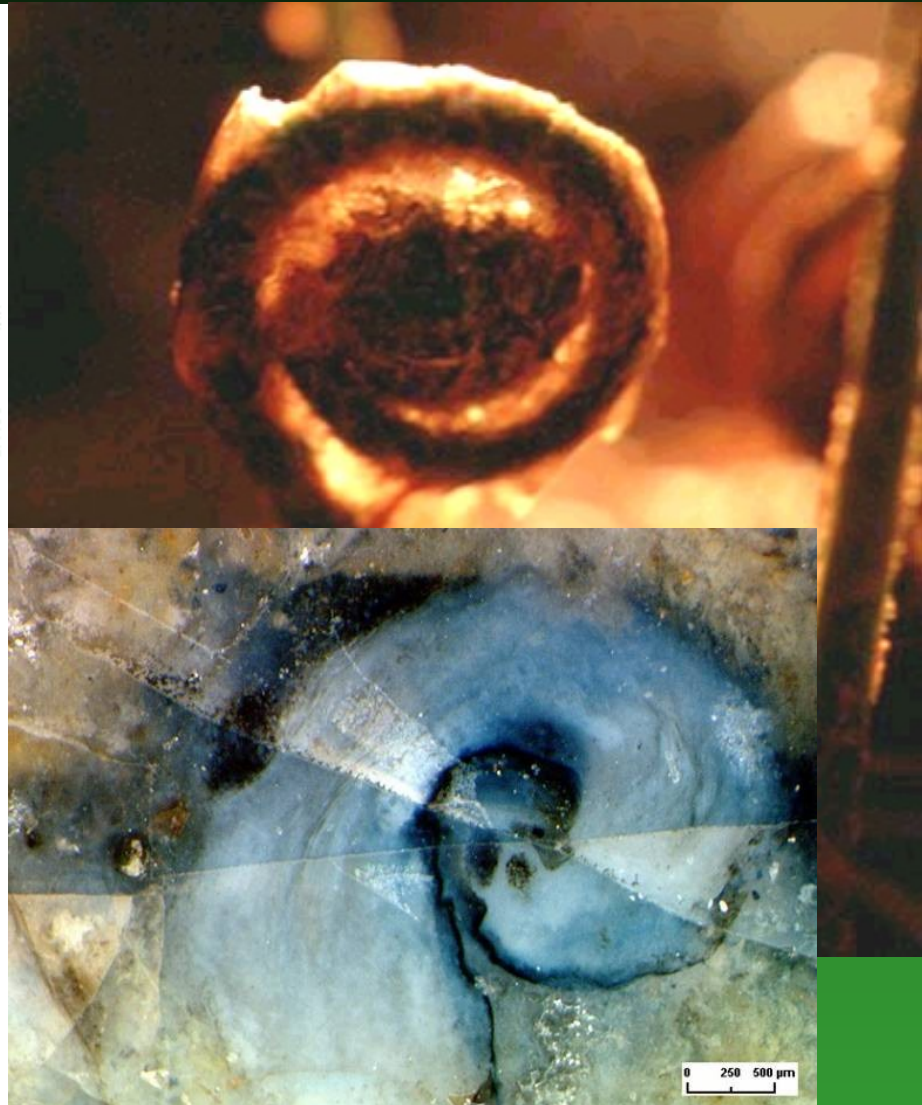
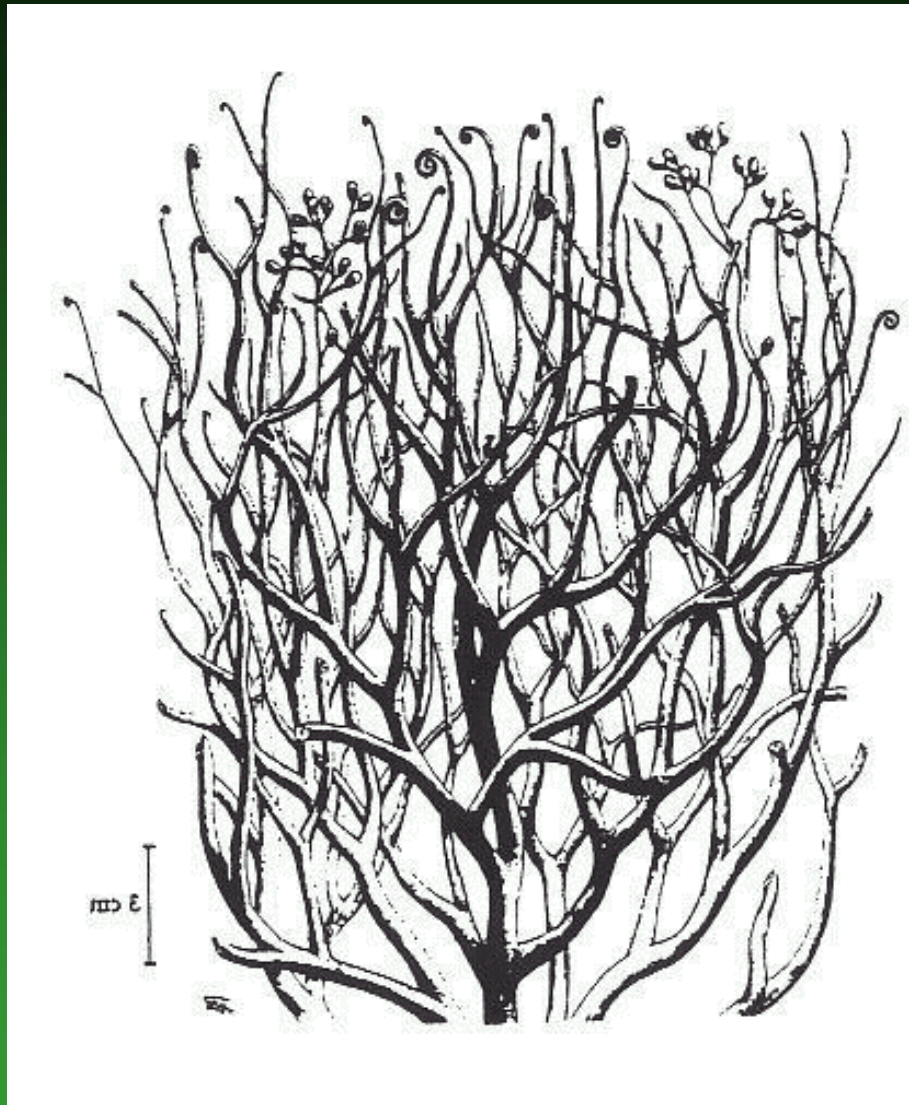
Ryniofyty **neměly kořeny.**

Ukotvení v substrátu zajišťoval rhizom – oddenek (podzemní stonek);

Příjem živin a vody zajišťoval porost **rhizoidů** na rhizomu.

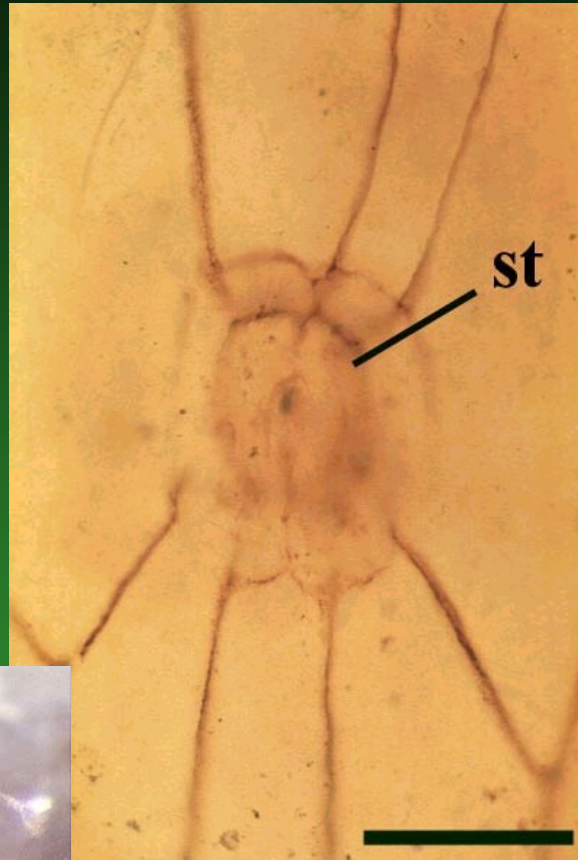
Telomy byly v mládí **circinálně stočené**.

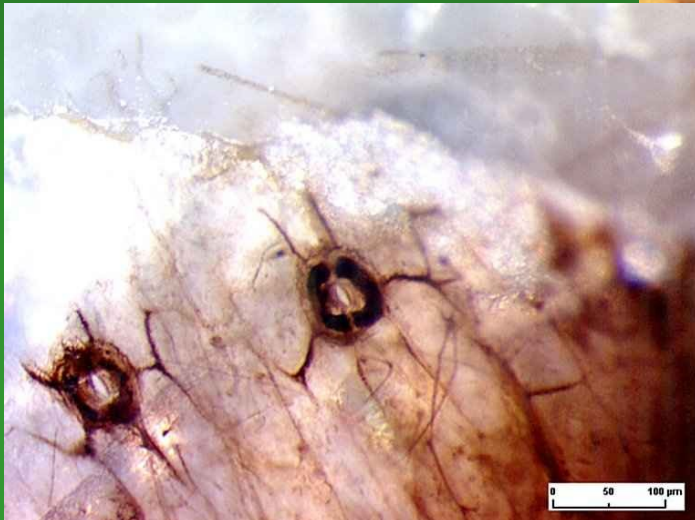

Epidermis ryniofytů měla pravé průduchy

Průduch u *Horneophyton lignieri* (st) obklopený modifikovanými buňkami

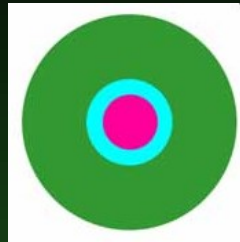
Asteroxylon, průduchy a epidermis (svěrací buňky s tmavým obsahem, úsečka = 0,10 mm)

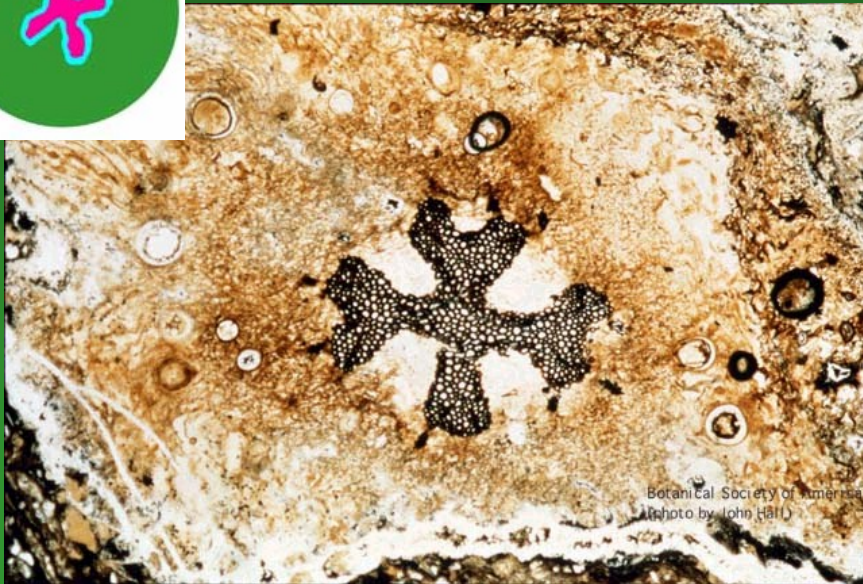
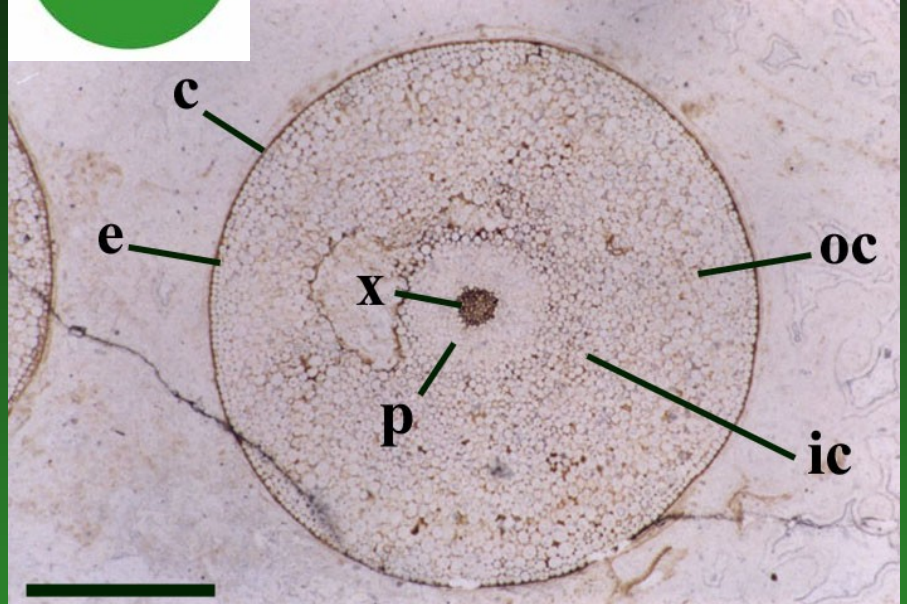
Průduch *Aglaophyton major*

Cévní svazek, pokud byl vyvinut, primitivní. Byl buď **protostélický** →
nebo od něho odvozený **aktinostélický** ↙

xylem, floem

xylem, floem

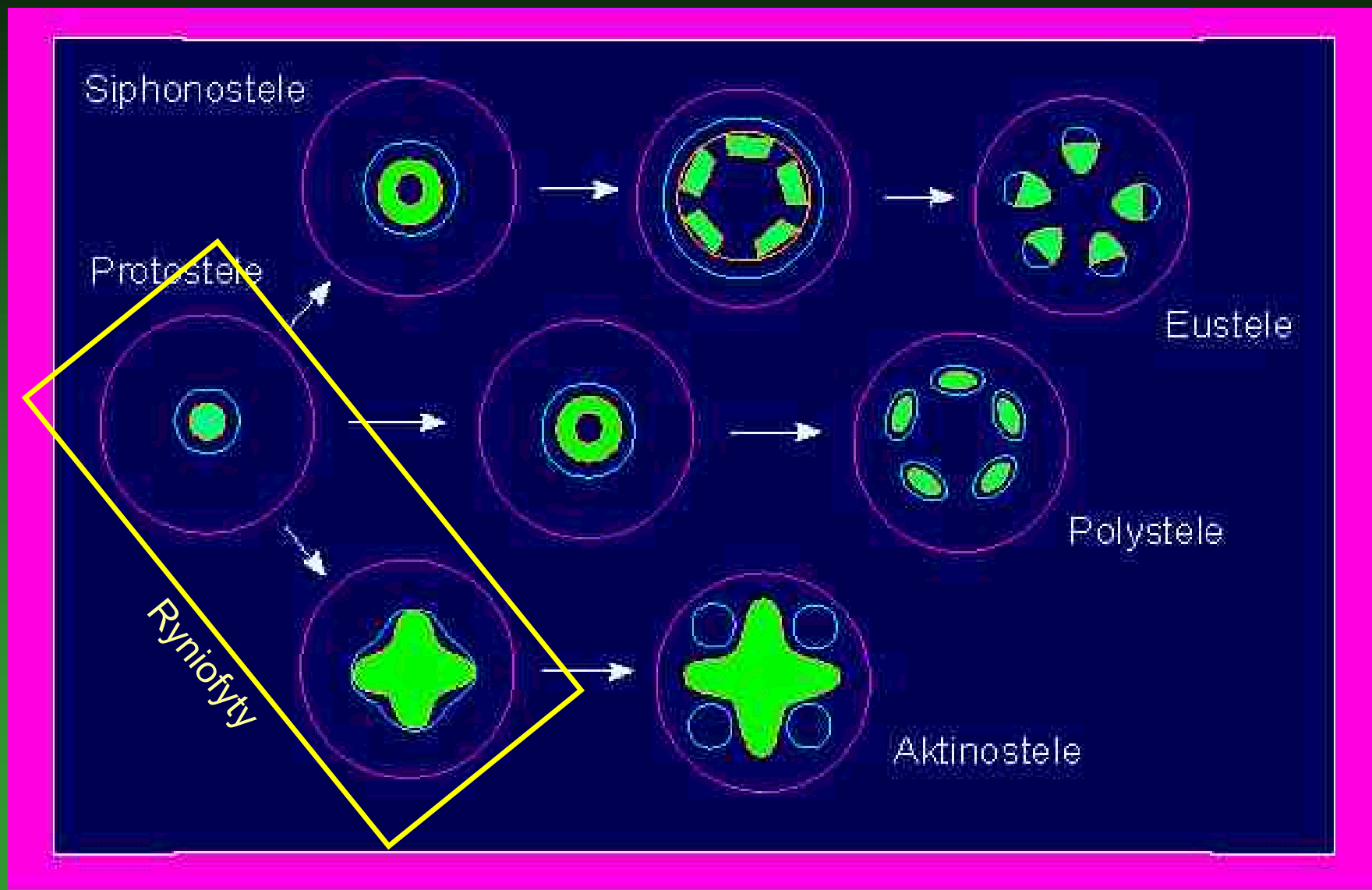

Příčný řez aktinostelickým telomem rodu *Asteroxylon*

Příčný řez protostelickým telomem ryniofyt kutikula (c), epidermis (e), vnější kůra (oc), vnitřní kůra (ic), floem (p), xylemový svazek (x) (úsečka = 2 mm)

Stelární teorie - naznačuje evoluci vodivých svazků z původního protostélé

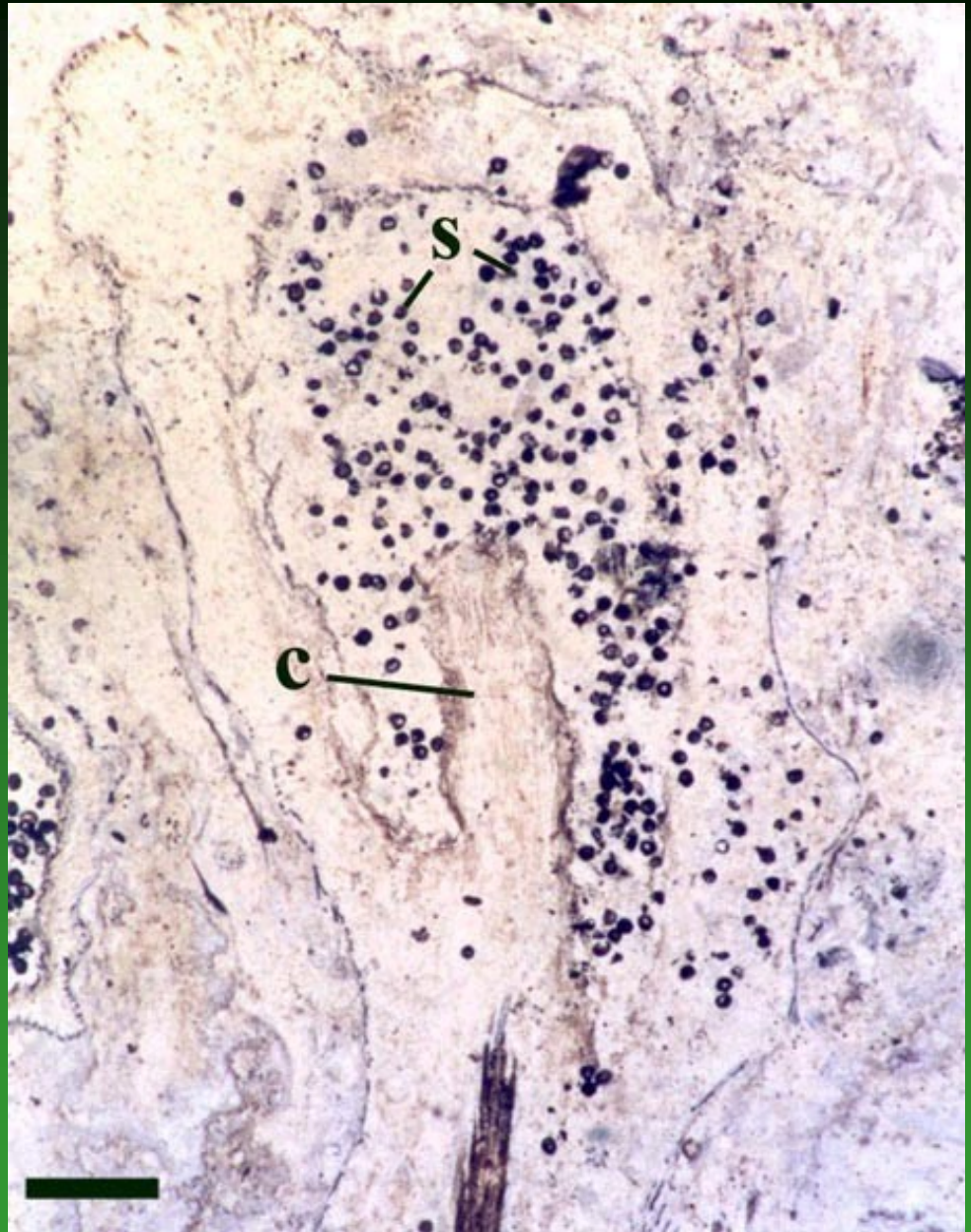

Sporangia
eusporangiátní =
tlustostěnná
(stěnu tvoří víc jak jedna
vrstva buněk),

izosporická,

někdy uvnitř se sloupkem
- columella.

Sporangium u
Horneophyton lignieri,
c = columella

Gametofyt ryniofytů – frondózní s terčovými receptákuly (gametantiofory) připomíná gametofyt porostnice mnohotvárné (*Marchantia polymorpha*)

receptakula a celé gametofyty častěji jednopohlavné jen s archegoniofory nebo antheridiofory

méně často receptakula oboupohlavná

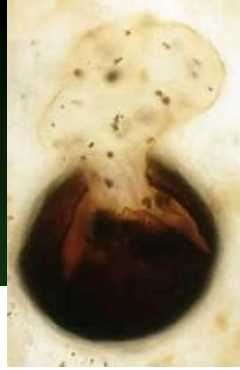
Sciadophyton – celkový vzhled

Remyophyton delicatum - má oboupohlavná receptakula nesoucí archegonia i antheridia

tetrády spór
(*Aglaophyton major*)

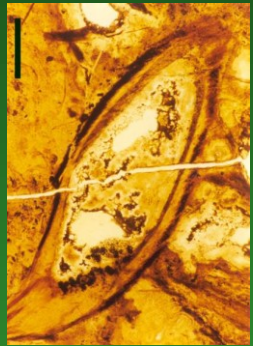

klíčící spóra
(*Horneophyton lignieri*)

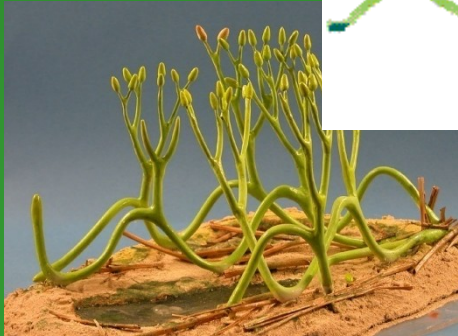
gametofyt typu
Sciadophyton -
celkový vzhled
(rekonstrukce)

antheridiofor
(*Lyonoophyton rhyniensis*)

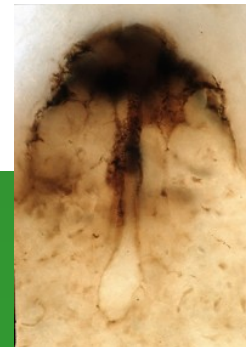

elipsoidní
sporangium
(*Aglaophyton major*)

sporofyt typu
Aglaophyton -celkový
vzhled (rekonstrukce)

archegonium
(*Lyonoophyton rhyniensis*)

antheridium
uvolňující
spermatozoidy
(*Remyophyton delicatum*)

Miskovité disky gametangioforů nesly na svrchní straně archegonia nebo antheridia nebo obojí.

Na gametofytu pravé průduchy; měly vodivé elementy - hydroidy.

Nahoře: podélný řez samčím gametofytem *Lyonophyton rhyniensis* nesoucím antheridia (a). (úsečka = 1mm), vpravo spermatozoidy uvolněné z antheridia

Oddělení *Protracheophyta*

Nižší vzrůst: 5–20 cm.

Telomy hladké nebo hrboľkaté, bez šupinovitých emergencí.

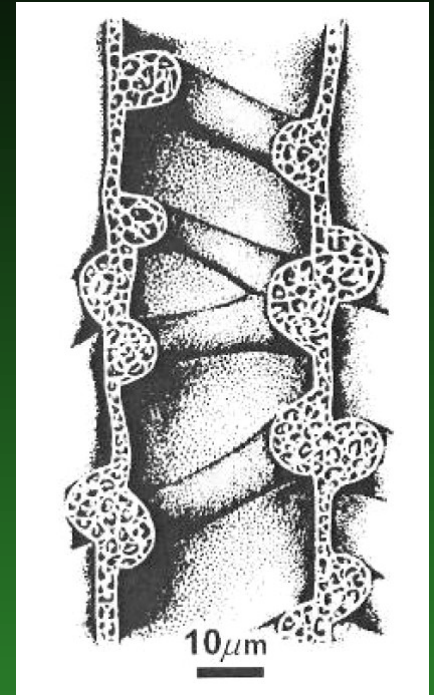
Větvení telomů prostorové (ne vícekrát za sebou v jedné rovině).

Vodivé elementy protostélické

Tracheidy neztlustlé = hydroidy, nebo se spirální výztuží typu S (obr.)

Sporangia terminální (na vrcholech telomů), jednotlivá.

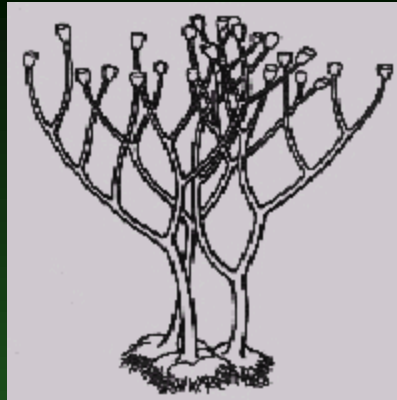
Nejstarší pocházejí ze svrchního siluru vyhynuly pravděpodobně ve středním devonu.

tracheidy s
houbovitou
stěnou, síťnatě
nebo prstencovitě
ztlusté, typu S
(Kenrick & Crane
1997)

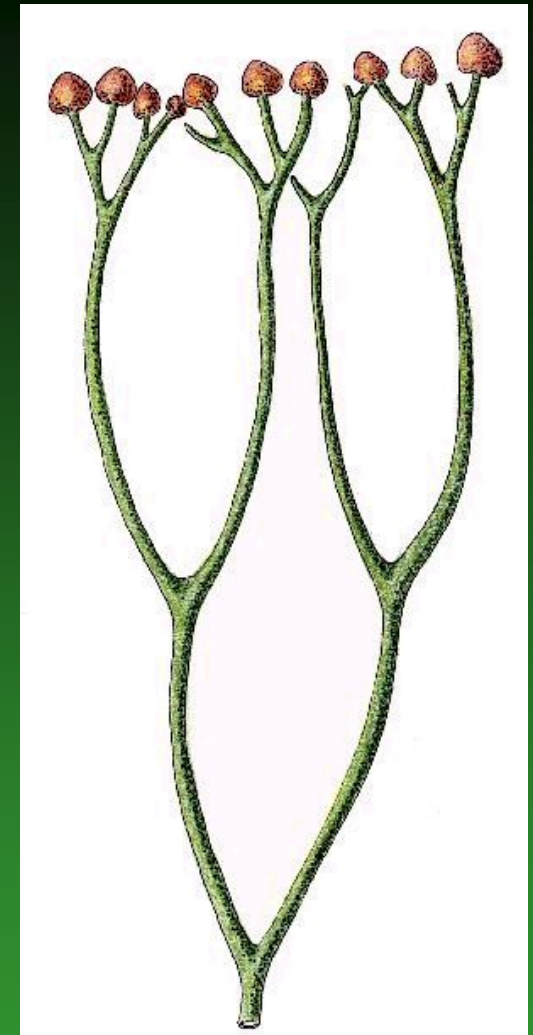
Cooksonia

s apoletními spórami a
ledvinitými sporangii
výška do 10 cm

Cooksonia caledonica
je sporofyt

Cooksonia
nejstarší makrofosílie vyš.
rostlin;
střední - svrchní silur - **428
milionů let.**
Irsko, Wales, Skotsko,
Česko (*Cooksonia
bohémica*), Kazachstán,
USA, Kanada, Sibiř.

Isabel Cookson
1893-1973
australská
paleobotanička

Cooksonia pertoni je to gametofyt!

Aglaophyton major (dříve *Rhynia major*)

do 15 cm vysoká (2)

rhizomy válcovité, s
mykorrhizou (4);

v nodech „kořenující“ shluky
jednobuněčných rhizoidů (1)

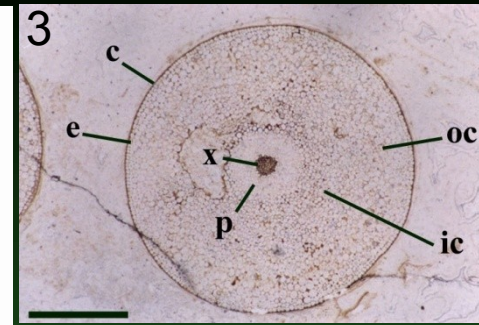
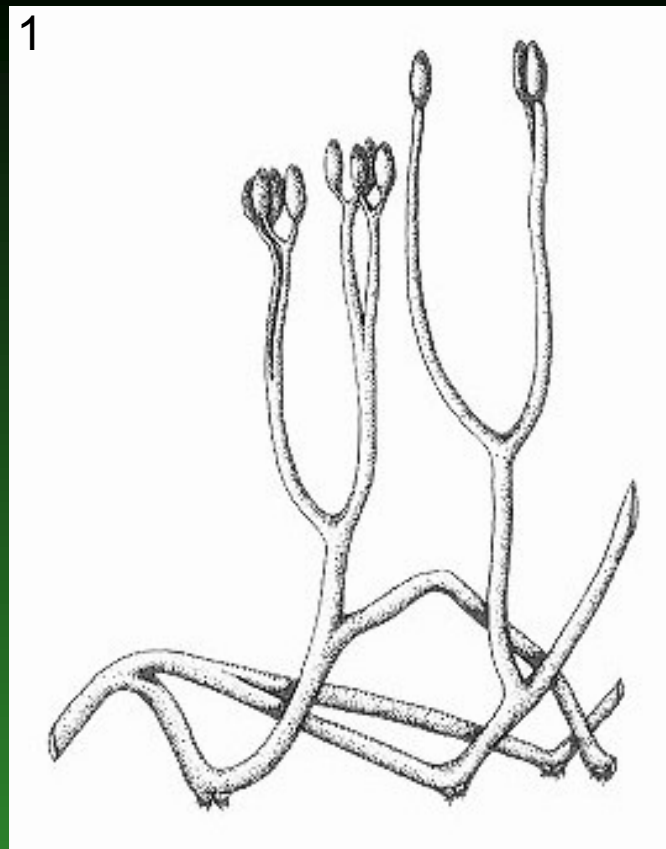
přímé vidličnaté telomy 4-6
mm silné, s jednoduchým
protostélé (3);

tracheidy - bez ztluštěnin
připomínají hydroidy mechů

hladká epidermis s průduchy
(také na aeriálních partiích
rhizomů) (5)

elipsoidně protáhlé výtrusnice
12x4 mm, bez dehiscencí (6)

gametofyt *Lyonophyton
rhiniensis*

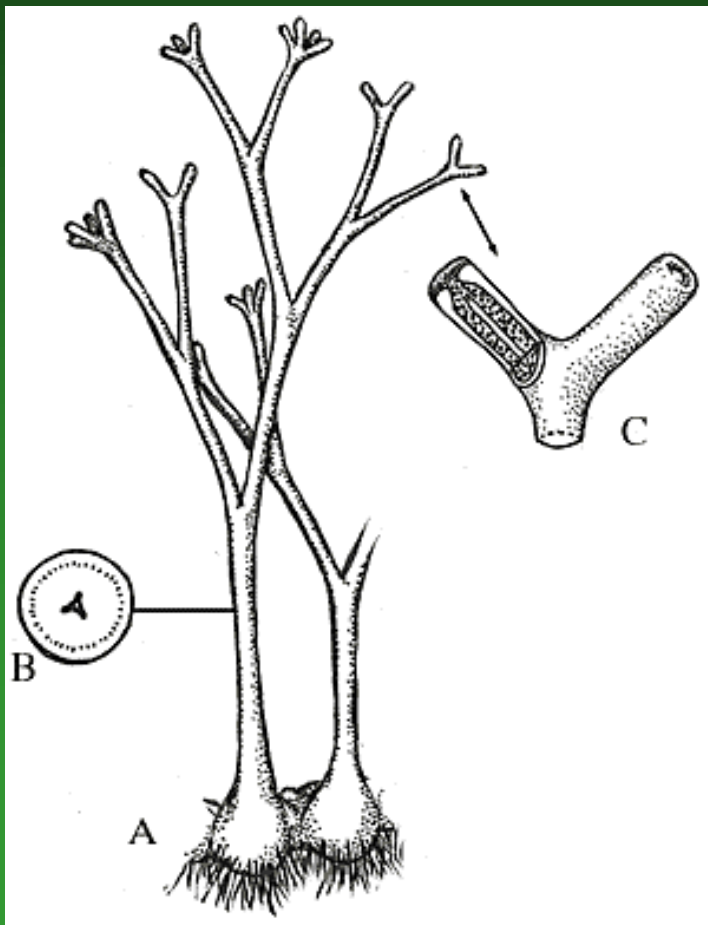
Horneophyton lignieri (dříve *Hornea*),

nadzemní bezlistý, hladký stonek vidličnatě větvený, do 2 mm tlustý,

výška sporofytních rostlin do 20 cm; tracheidy - spirálně vyztužené

fertilní telomy zakončeny válcovitými sporangii

rhizom hlíznatě uzlovitý - na spodu s rhizoidy, s patrnou mykorrhizou

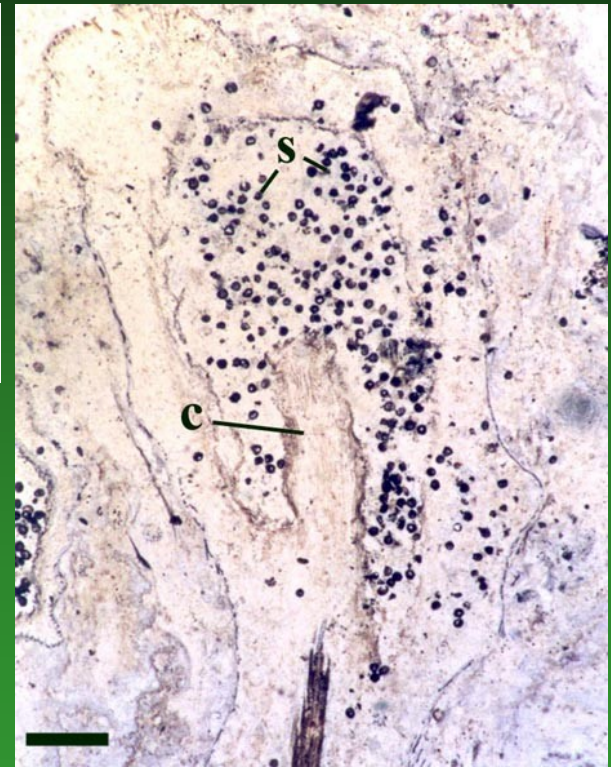
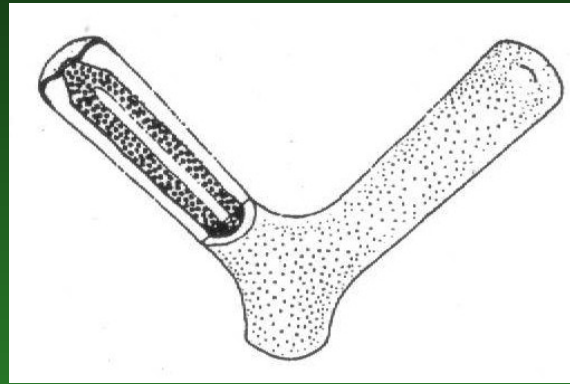
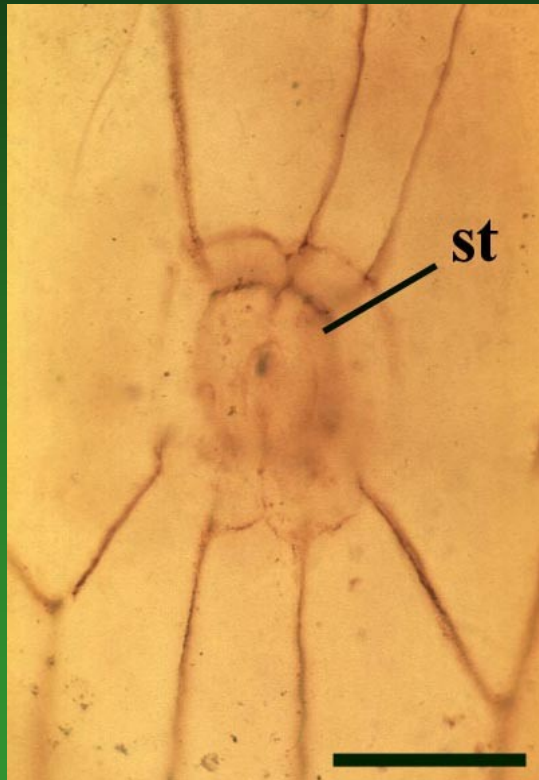

Horneophyton lignieri

epidermis - s roztroušenými průduchy

sporangia – válcovitá 7,5 mm dl., vidličnatě větvená, se středním sloupkem – jako u mechů nebo hlevíků! – otvírají je však v terminální části dehiscenčním otvorem – spíše tedy jako mechy!

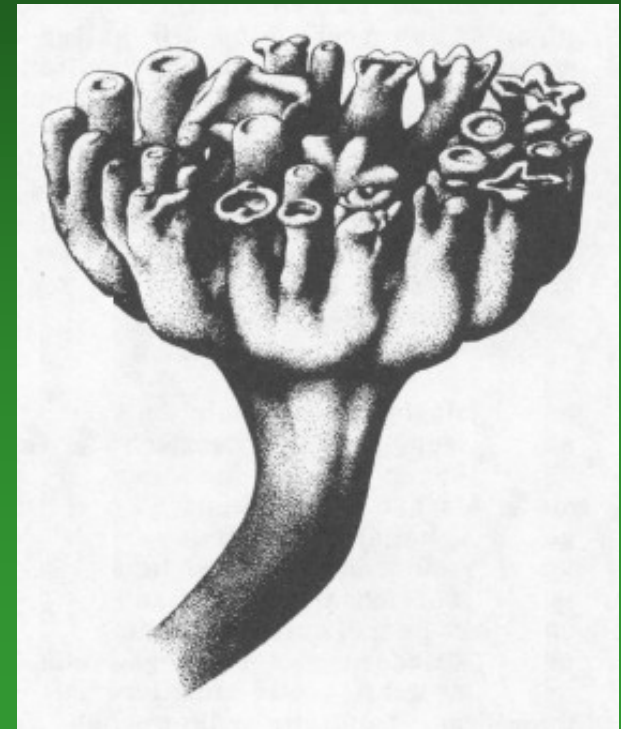
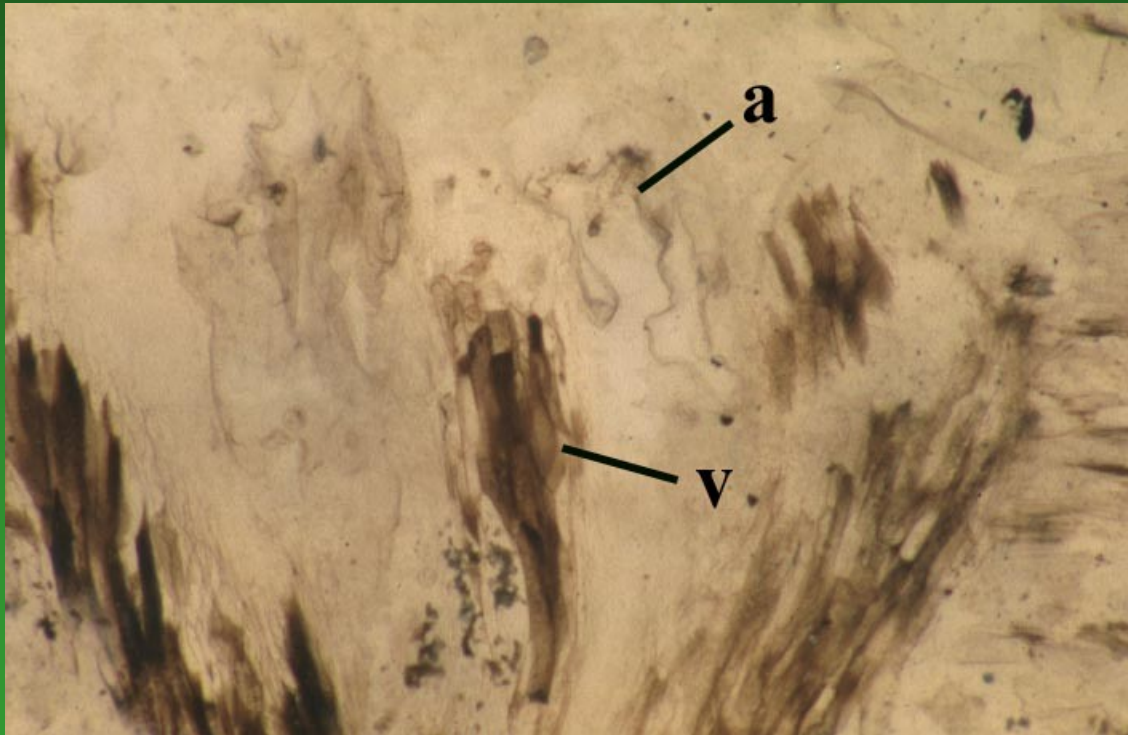

Horneophyton lignieri

samičí gametofyt popsán jako *Langiophyton mackii* roste volně a je zhruba 6 cm vysoký

- Archegonia na receptákulech
- zanořená archegonia - jako u hlevíků!,
- archegonia obalena „pochvou“ - podobně jako báze sporofytu hlevíků!

Rhynia gwynne-vaughamii

výška do 20 cm,

stonky do 3 mm tlusté, dichotomicky i monopodiálně větvené (3)

oddenek s jednobuněčnými rhizoidy a mykorrhizou (4)

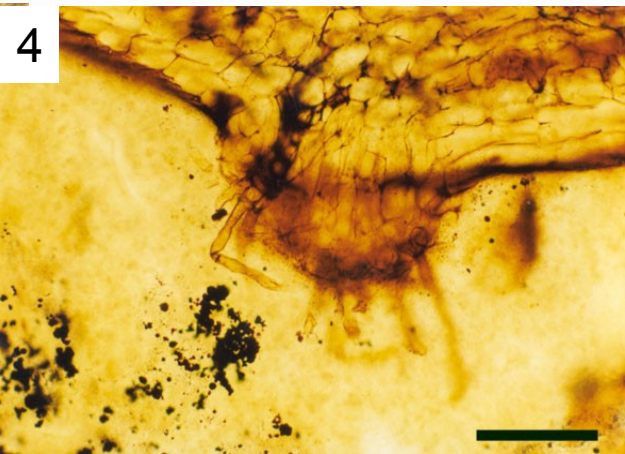
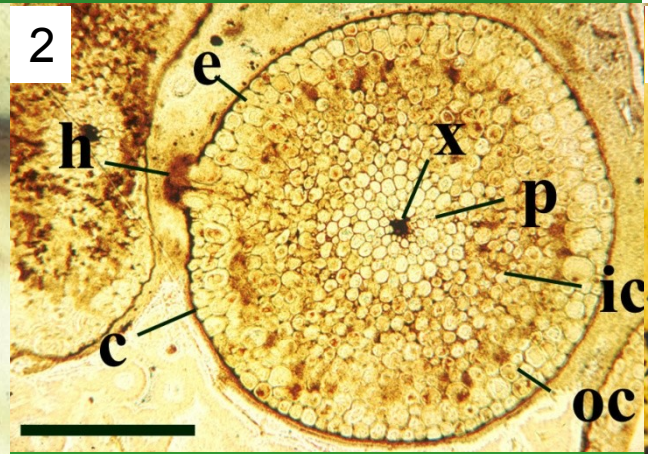
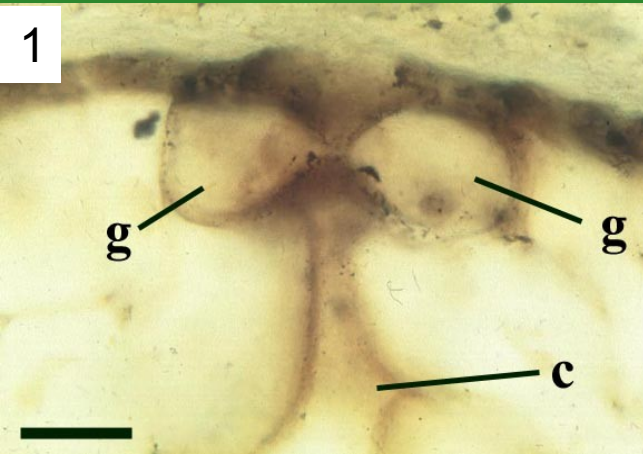
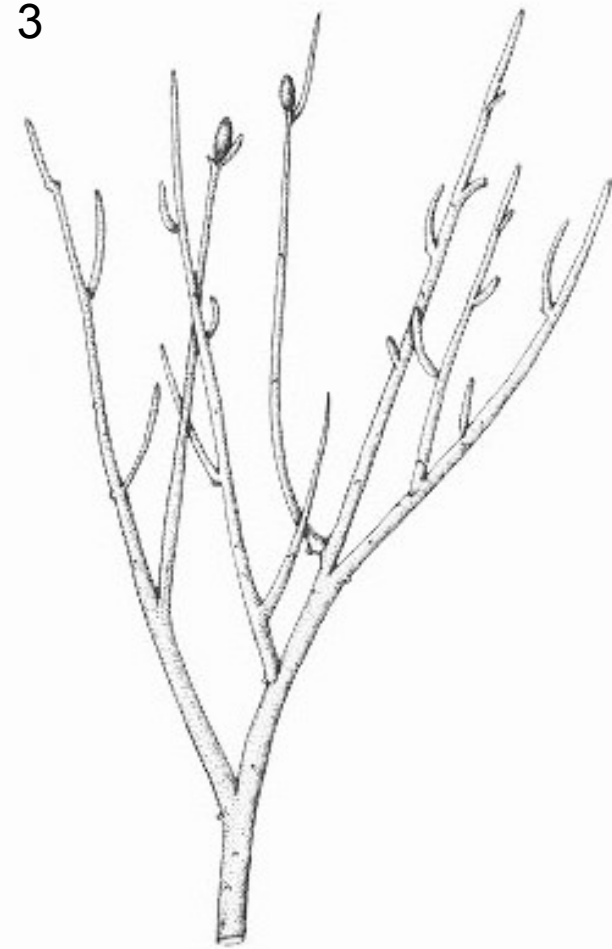
epidermis - s průduchy (1)

vodivá pletiva - protostélé (4)

tracheidy – prstencovitě vyztužené, vzácně i spirálně vyztužené

sporangia – elipsoidní; 3,6 x 2,4 mm; vyskytují se vzácně; nemají dehiscenční aparát

3

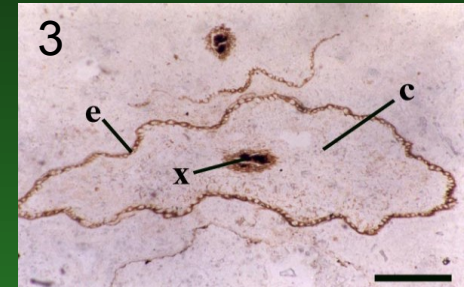
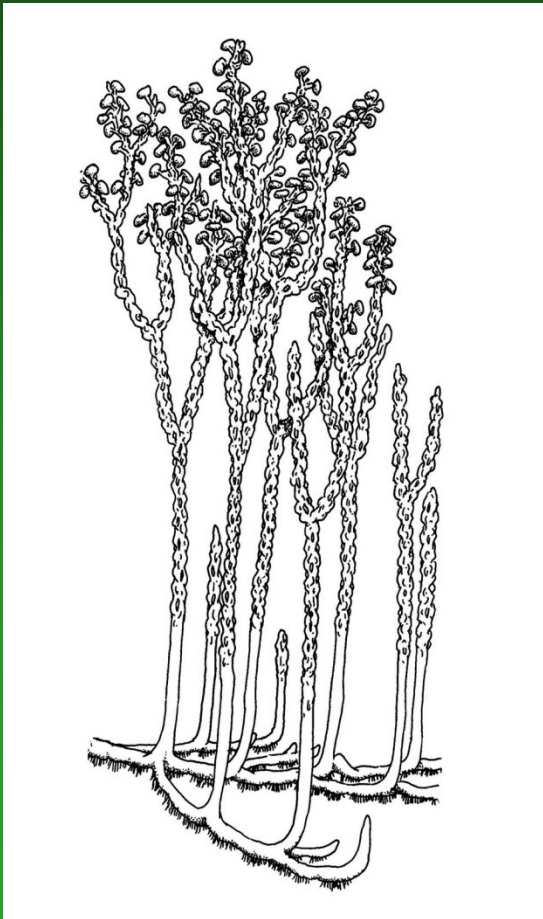

Nothia aphylla

- vodorovné větvené oddenky (rhizomy) v bahně (1); na spodu oddenků podélná žebra s rhizoidy (2), výška ca 15 cm
- přímé větvené telomy, podélně rýhované s hrbolekatými emergencemi, protostélický xylem často ve 2 svazcích (3); tracheidy bez ztlustěnin (!)
- sporangia ledvinitá 3x2 mm, s příčnou dehiscencí, na krátkých stopkách po stranách telomů v terminálních shlucích (4)

- gametofyt *Kidstonophyton discoides* (5) připomíná receptákula *Marchantia*

oddělení *Zosterophyllophyta*

Spodnodevonští předchůdci plavuní – mikrofylních rostlin.

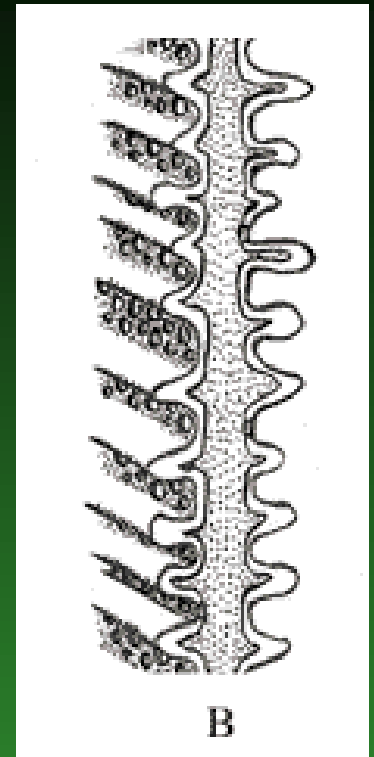
Telomy dichotomicky větvené, vysoké až 50 cm.

Na telomech vychlípeniny pokožky (emergence) šupinovitěho tvaru = něco jako drobné šupinovité listy, avšak zpravidla bez inervace (enafyly).

Vodivé elementy protostélícké nebo aktinostélícké

Tracheidy ztlustlé, typu G.

Sporangia kulovitá nebo ledvinitá, krátce stopkatá v řadách nebo spirálách po stranách telomů, popřípadě v terminálních klasech nahloučená.

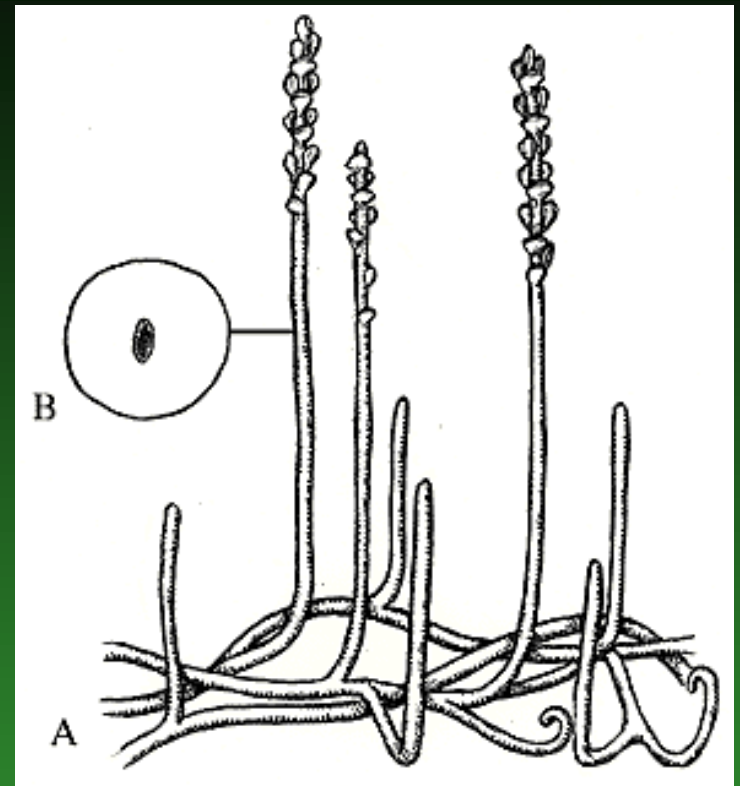
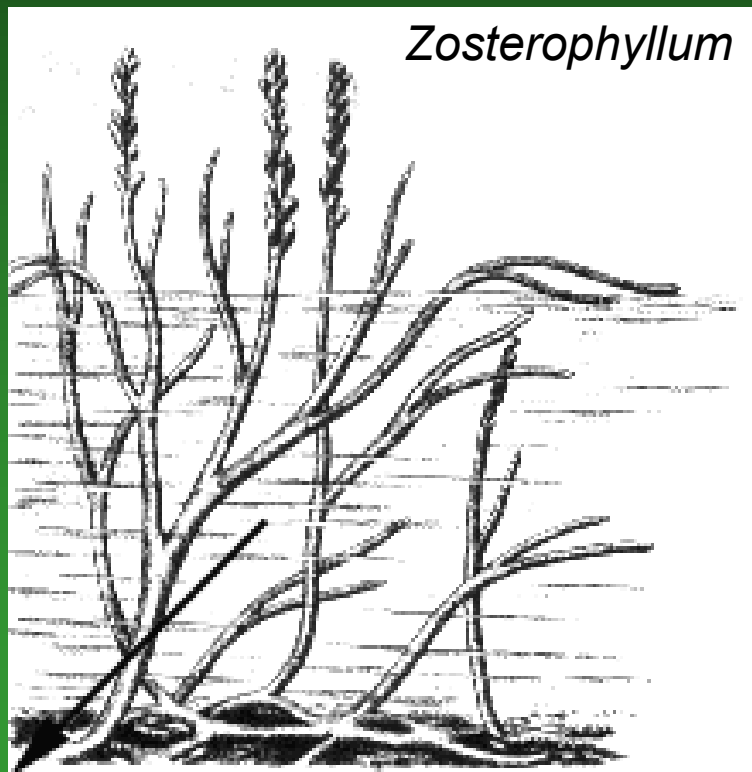

Tracheidy s dvouvrstevnou stěnou ztluštělou stěnou typu G typické pro mikrofylní linii (Kenrick & Crane 1997)

Zosterophyllum rhenanum

Vysoké do 0.5 m; rostly ve vodě, kořenovaly v bahně, plodné větve nad hladinou.

Stonek vidličnatě nebo monopodiálně větvený.

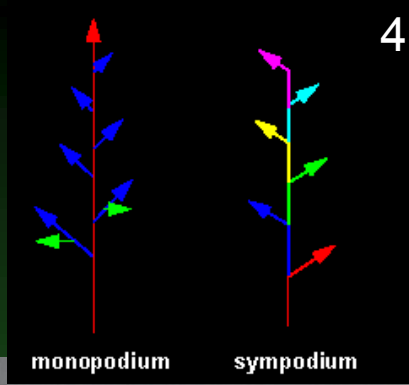

Vodivé elementy protostélické stavby.

Telomy hladké nebo s velmi drobnými (bradavčitými) bezžilnými enafyly.

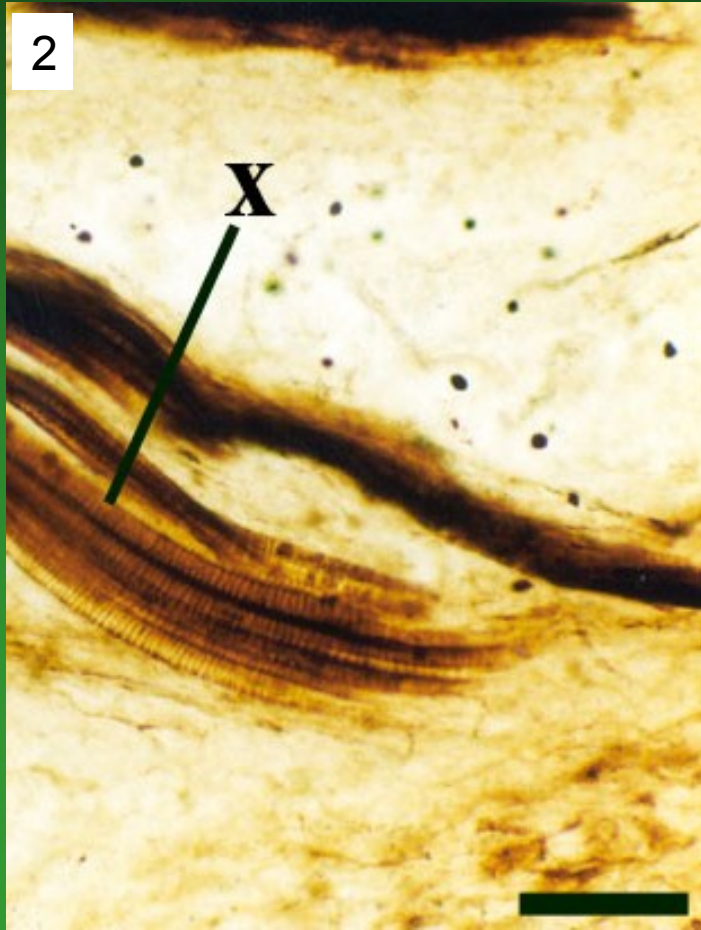
Asteroxylon mackei

- robustnější nad zemí kolem 40 cm (3) , podobný plavuním
- stonek do 12 mm tl. větvený vidličnatě i monopodiálně (3, 4)
- Vodivé elementy – aktinostélé (1),
- tracheidy spirálně ztlustělé (2)
- Gametofyt není znám

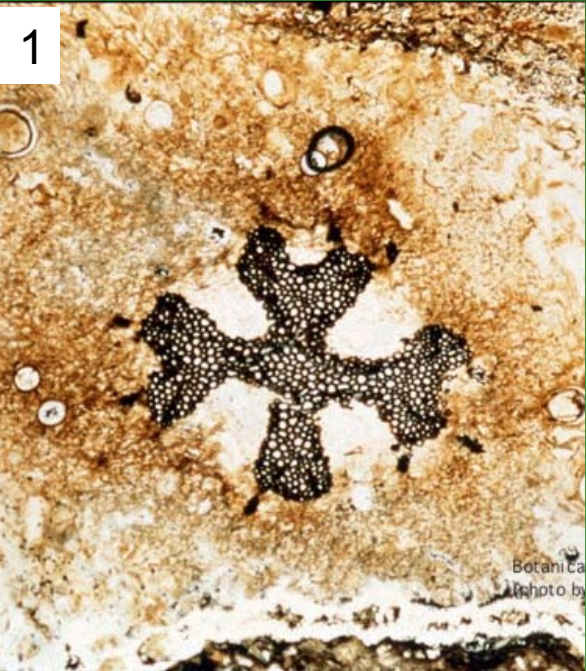

4

3

2

1

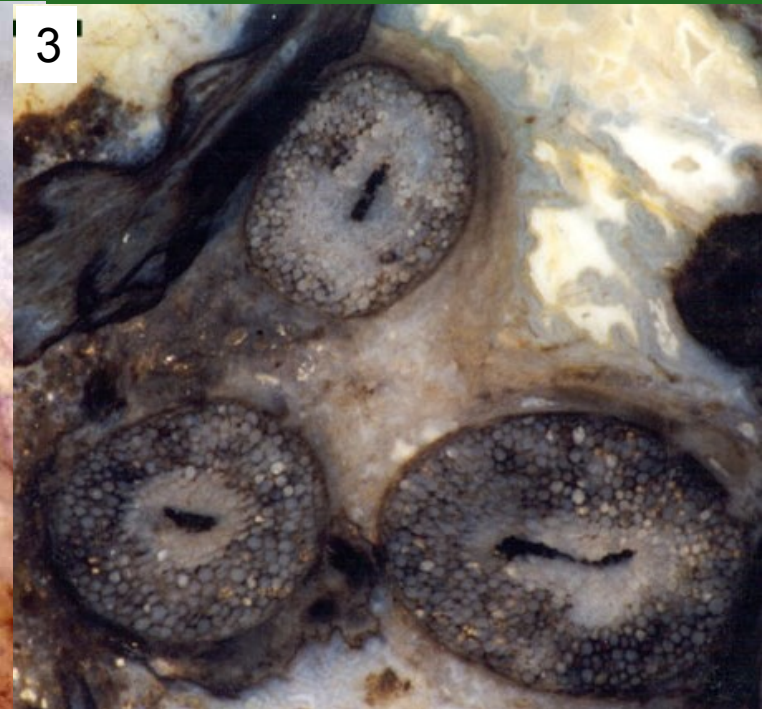
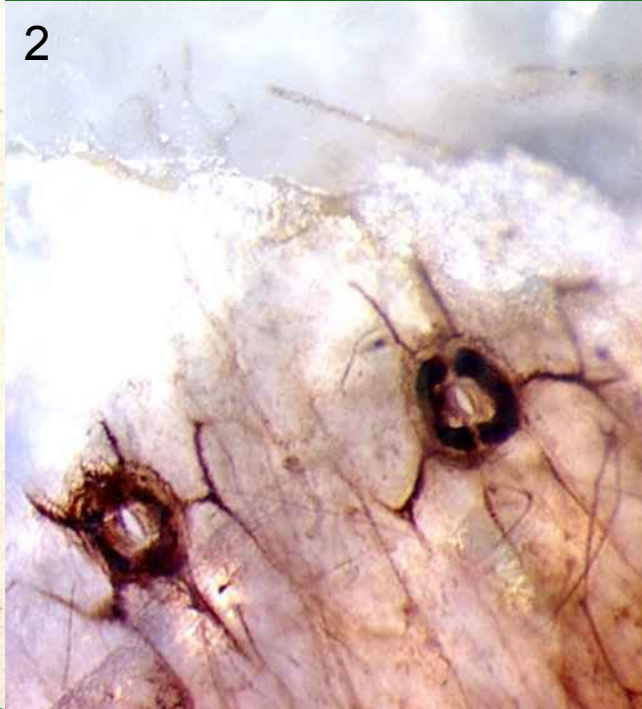
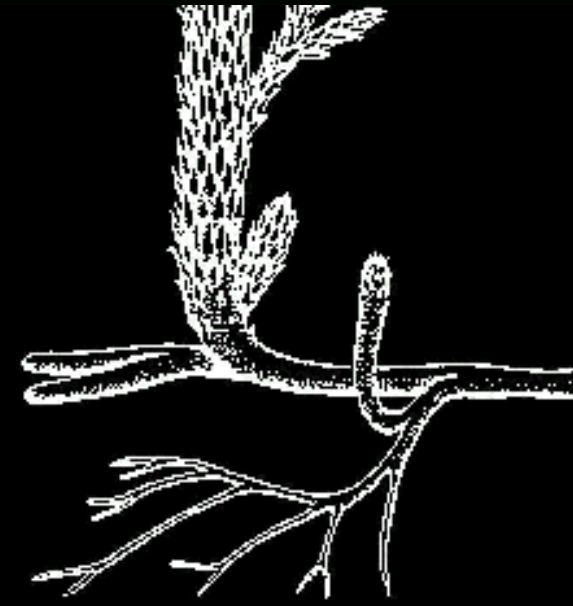
Botani.ca
photo by

Asteroxylon mackei

- ploché úzce kopinaté vychlípeniny pokožky (emergence) – enafyly – nejsou pravými listy – chybí jim cévní svazek (1) ten však vede k bázi enafyly!
- enafyly dlouhé do 5mm.
- na stonku i enafylech průduchy (2)
- oddenek ca 4 mm silný (4) rostl hluboko (až 20 cm v substrátu), bez enafylů, s cévním svazkem protostélickým (3)

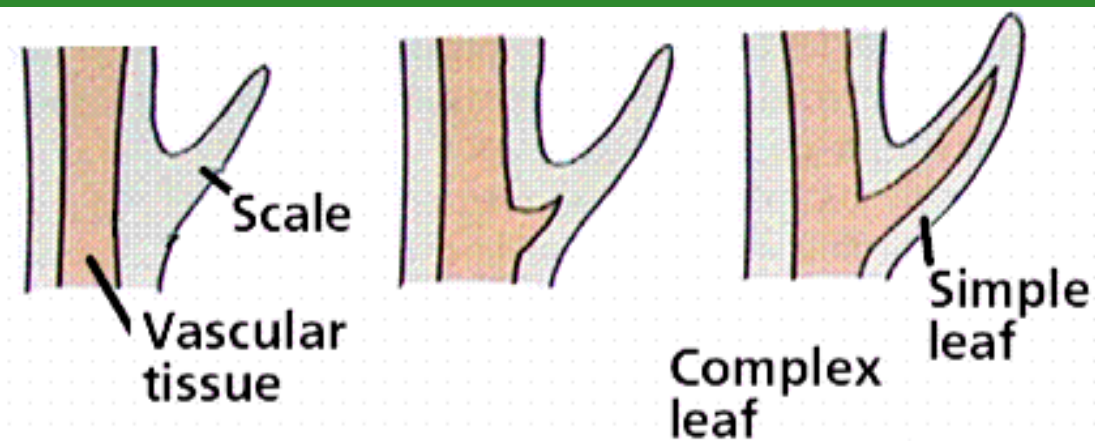
2

Asteroxylon mackei

sporangia ledvinitá 7x2,5 mm, na krátkých stopečkách opatřených cévním svazkem

mezi enafyly na koncích větví, **ne** v paždí enafylů jako u plavuní.

oddělení *Trimerophyta*

Spodnodevonští ancestoři (předchůdci) megafylních rostlin (kapradin, cykasů,...), ale i mikrofilních přesliček.

výška - několik cm až 1 m (*Pertica* až 3 m),

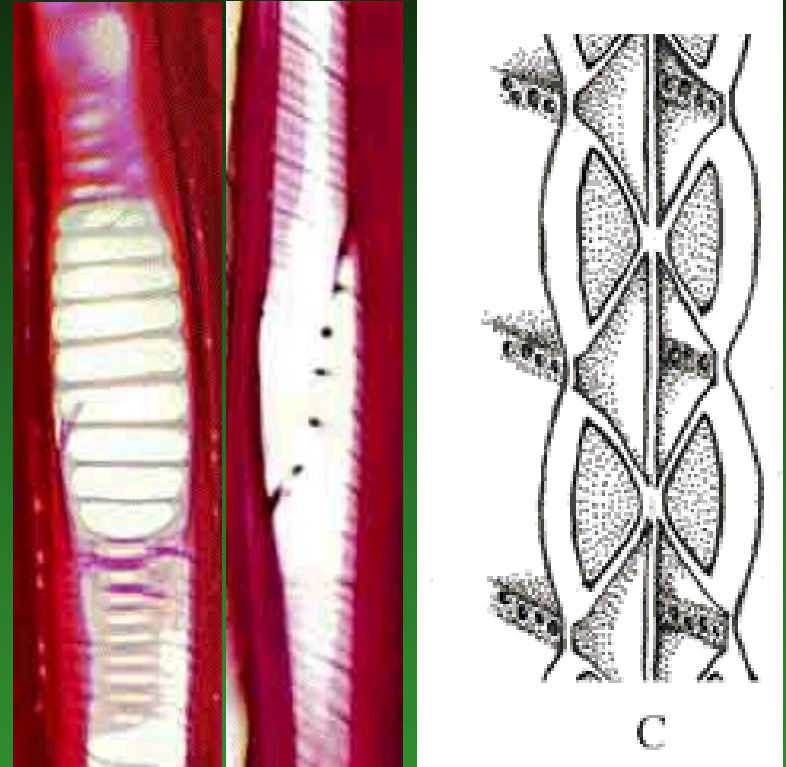
hlavní stonek - větvený monopodiálně,
silnější než boční větve

tracheidy - zpravidla schodovitě ztlustlé –
typu P (obr C)

střední válec - protostélé

sporangia - vřetenovitá, ve shlucích na
koncích větví, s podélnou dehiscencí

spóry triletní

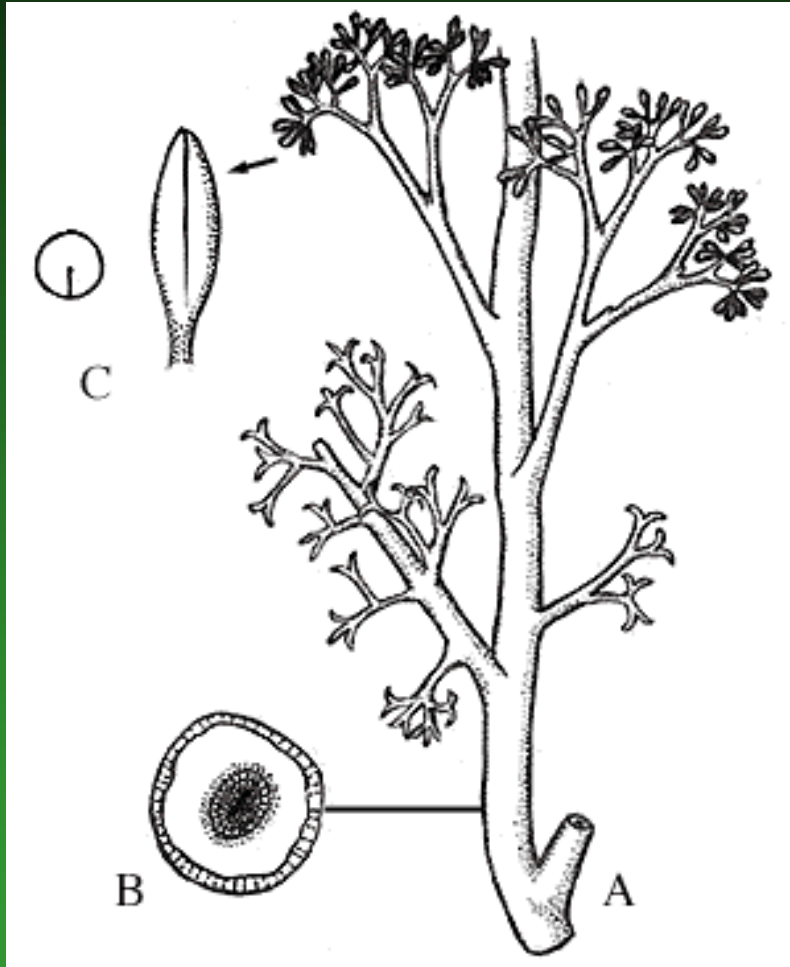

Ztluštělá, dvouvrstevná stěna
tracheid s dutinami typu P,
charakteristická pro megafylní linii
(Kenrick & Crane 1997)

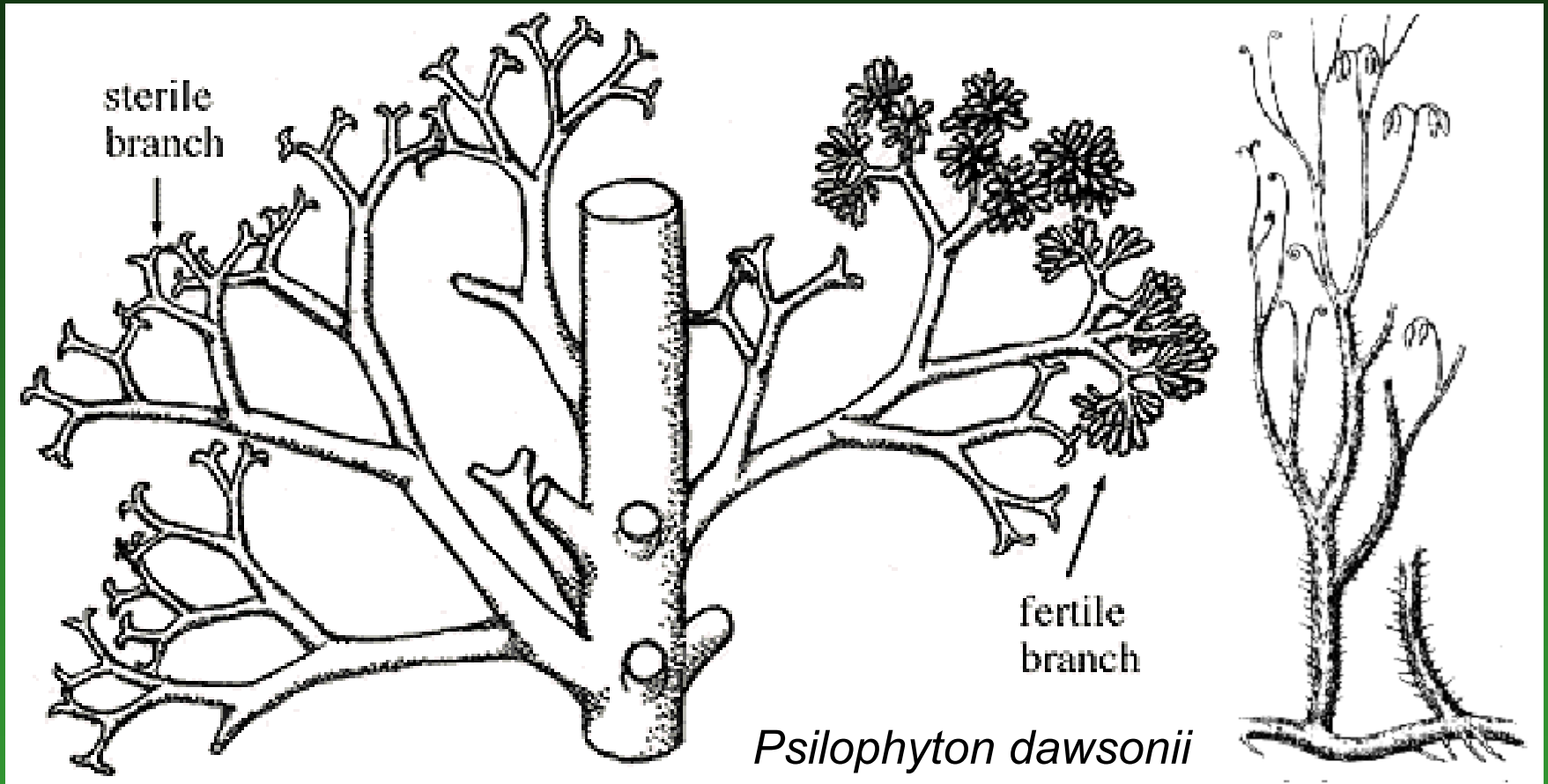
oddělení *Trimerophyta*

Stonek i větve lysé nebo s drobnými enafyly

*Pertica
quadrifolia*

Boční větve na koncích opakovaně dichotomicky nebo trichotomicky větvené.
Větve dvojího typu fertillní a sterilní

Tento typ uspořádání představuje dobře fázi planační a syntelomizační, při vzniku megafylů.